

קידוש החיסרון

תגובה לדניאל רייזר

יואב שורק

ראשית, אני מודה לד"ר רייזר על העיון בדבריי ועל הביקורת העניינית והראויה, ולמערכת אקדמית על מתן האפשרות להגיב, בקצירת האומר, לדברים. לא אכנס לדיון הפרטני על ברכות הנהנין ומצוות אחרות, שכן השאלות העקרוניות חשובות יותר. לפני ההתמודדות עם רוח דבריו של דניאל רייזר ומהותם, אקדים כמה הבהרות לגבי עמדותי שלי.

אני מודע לכך שהמהפכה החזו"לית נולדה בארץ ישראל. מעולם לא טענתי אחרת, ובהרצאות שלי אני מקפיד להסביר שהמונח "תורת ארץ ישראל" הוא מונח שאני משתמש בו מסיבות שונות (וטובות), אך לא מתוך טענה היסטורית-גאוגרפית. גם בעיניי יש קשר ברור בין תום הנבואה ובין התפתחות ההלכה החזו"לית.

אני יודע היטב, שעיצוב עולם ההלכה על ידי חזו"ל אינו רק תולדה של החורבן, אלא גם של התפתחויות חיוביות ובלתי הפיכות בטבע האדם; אשר על כן אינני מוותר על ההלכה ומעולם לא ביקשתי לחזור לדין התורה. עם זאת, אני טוען שמאפיינים מסוימים של התהליך ההלכתי קשורים לבניית "עולם חלופי" ומקדשי-מעט למיניהם בהיעדר שכינה ב"עולם הזה"; אשר על כן, אם כנים אנחנו, עלינו לבחון אותם מחדש לאור שיבת ציון.

המהפכה הציונית אינה רק חזרה אל טריטוריה, היא הרבה יותר מזה: היא חזרה אל החיים, אל החולין, אל ההיסטוריה, אל הגוף. אם אכן ההלכה היא תורת חיים, אי אפשר שמהפכה עמוקה זו, שהתפללנו אליה דורות, לא תקבל את ביטוייה בחשיבה מחדש על אורח החיים ההלכתי. קל וחומר כאשר מהפכה זו התחוללה במידה רבה על ידי אנשים שמרדו במבנה הרתי של החיים בגולה, וה' הצליח דרכם. עם כל הביקורת על חוליי החברה החילונית, האינטואיציות שבאו משם הן שהקימו את ביתנו וקיבצונו מביין אומות העולם. נראה שיש בה משהו.

תמצית טענתו של רייזר היא שהשינויים שעברה היהדות, שהפכו אותה ל"דת" בעלת מאפיינים מסוימים הניכרים בהלכה, הם תוצאה של תהליכי עומק של מעבר מעולם מייתי לעולם שכלתני, מעולם של נבואה ועבודה זרה לעולם של קרירות דתית ומנגנוני פיצוי הלכתיים. ניסיון לחזור לאחור יהיה אפוא פתטי ובעצם גם לא רצוי: אני מאמין שלא בוערת בקרבו של רייזר שום שאיפה אמיתית לשוב אל עולם של ניחוח קרבנות,

עולם שבו על מערכת החינוך להתמודד עם הקרבת ילדים למולך, ושבו יום אחד שכנך המהוגן מתגלה כמי שנופל (או נוסק) מדי פעם לטרנס נבואי.

אינני פונדמנטליסט או קראי. גם אני מסכים שהמעבר מיהדות מקראית ליהדות חז"לית-רבנית הוא מעבר בלתי הפיך, שהוא ככל הנראה גם חלק מהתקדמות העולם אל עבר תיקונו השלם. אך האם זו התמונה כולה? האם היהדות שהתגבשה אצל חז"ל, וכל השתלשלות ההלכה שהתפתחה אחריה, בעיקר בגלות או בתודעת גלות, היא ויתור גמור על האידאל המקראי של השכנת שכינה בעולם? האם אנו שמחים ש"נפטרנו" מעול השליחות של תיקון עולם כאומה ששכינה בה, ותחת זאת אנו מאמצים מודל של "דת" שנועדה לשמר מעט מתח רוחני אצל היחיד והקהילה, בעולם שבעיני ריזור וחבריו הוא "נטול תודעה דתית" וכנראה יישאר כזה?

המודל שמציע ריזור, ושאני מוצא אותו נפוץ מאוד באורתודוקסיה המודרנית האמריקנית (הדברים נכתבים מניו יורק), הוא במידה רבה מודל של יהדות שוויתרה על ההיסטוריה. יהדות שלוקחת את הפרקטיקה הדתית, שנועדה לשמר מפני התבוללות בגלות, והופכת את הפרקטיקה הזו לאידאל עצמי של חיים מוארים, בעוד שחזון השיבה אל הארץ ואל רוח המקרא הופך לעניין סמלי לכל היותר.

בעיניי, הניסיון לאידאליזציה של המציאות החורבנית הוא מסוכן מאוד. זוהי מינות, שהפכה את מה שבעבור יהודים הוא חורבן, לסמל הישועה – הבאה יחד עם שחרור מהברית הישנה. אם נתעקש להפוך את הזמני לקבוע, את הדיעבד ללכתחילה, את החורבן לבניין רוחני, הרי שחבל על הזמן שבזכוננו כל כך הרבה שנים.

אלמלא הצלחת הציונות, היו ההולכים בדרכו של ריזור (כמו חיים נבון, למשל, במאמרו 'יצר הרע לא יצא לגמלאות', שבת מס' 793, פרשת נח תשע"ג) רואים במבקשים לשוב לציון פונדמנטליסטים, שאינם מבינים שהיהדות המריאה מזמן למחוזות גבוהים ומופשטים יותר. והנה, למרבה הפלא, חזון הנביאים מתגשם כמעט אות באות, ומי שלב לו ועיניים לו רואה שיד ה' הייתה בדבר, ששב ה' את שיבת ציון. והנה, השיבה הזו אינה חזרה לאחור ולא התדרדרות לפשטנות צרה, אלא תחייה ערנית שיש בה גם מעומק התסיסה התלמודית והתחכום היהודי וגם מהמפגש המחודש עם הארץ ועם הגוף, עם אלו החצרות והבתים ועם החזון הישן שהוא של הקמת ממלכת כוהנים וגוי קדוש. וכן, גם מקדש ונבואה בדרך, אם רק ניתן להם לבוא, וכשיבואו הם לא יהיו כפי שהיו בימי המקרא; מאות רבות של שנים אינן עוברות בלי להותיר חותם ולעשות את שלהן.

סוף דבר: שוב נשוב אל כל מה שבכינו על היעדרו. לא נשליך את כל שהשגנו בדרך, חלילה. מן הסתם נשמר את רובו, תוך כדי העתקתו להקשר ולרוח של תיקון עולם ממשי, של השראת שכינה, או בניסוח הציוני יותר – בניית חברת מופת.

מוטלת עלינו משימת הקודש של סלילת דרכי חיים שאינם "דתיים" לפי אופיים (כלומר כאלה שאינם באים להפוך את היחיד למקדש ולכפות עליו אורח חיים של בן-מסדר) ושמפנימים אל תוכם את הערכים החיוניים והיהודיים של המהפכה הציונית, שעיקרם מרכזיות האדם ואחריותו והתמקדות בעולם הזה (והפיכתו ל"הבא"). מחויבות אוטומטית ובלתי תלויה לנוסחה האורתודוקסית של ראשית המאה ה-20 לא תהיה לעולם התשתית הערכית של החברה הישראלית, שהיא החברה שעל כתפיה מוטל עתיד העם היהודי ועתיד מימוש הברית.